

Forfatter: Ewald, Johannes

Titel: Udvalgte digte

Citation: Ewald, Johannes: "Udvalgte digte", i Ewald, Johannes: *Udvalgte digte*, udg. af Esther Kielberg ; Kim Ravn , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1999, s. 208. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-ewald02dkval-shoot-idm140323882213632/facsimile.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Udvalgte digte

Ud, Skabelse, som før var Herrens Sag,
var hans nu! (...)

En linje skulle herved være trukket op. Måske har Per Lange med sit Ewald-digt fra 1932 gjort det mest indtrængende forsøg på at beskrive, hvad Ewalds ønske om at drage himlen ned på jorden har kostet ham. De to sidste strofer lyder:

Skønne af Glans fra hans Øje,
stærke af Kraft fra hans Lemmer
leved hans Ord i det Høje,
fjerne, med fremmede Stemmer.

Men under hævede Hænder
lytter han fattig og bange
ind mod et Hjærte som brænder
sygt af at savne Sange.

VIII. Ewald og samtiden

Digternes hengivne ord om deres store forgænger kompletterer kritikernes Ewald-litteratur. Denne er omfattende, men der findes ikke megen dokumentation for, hvordan samtiden tog imod hans poesi.

Det kommer af, at den danske litterære kritik først begyndte at tage form omkring midten af 1700-tallet. Med stiftelsen i 1759 af Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabs Forfremmelse (i daglig tale Det smagende Selskab) fik man en institution, som skulle tage vare på fremvæksten af en dansk nationallitteratur. Formålet med det skulle være at »forbedre Sproget, Sæderne og Smagene»; sådan formuleres det i *Breve* (1759) af J. S. Sneedorff (1724-64), som var en af initiativtagerne til selskabets oprettelse. I en artikel i *Københavns Adresse-Contours Efterretninger (Adressavisen)* 21. dec. 1759 stiller han den »skønne» videnskab over for den »nyttige», naturvidenskab. Den skønne videnskab skal tilstræbe at »forbedre Hiertet ved at fremsætte Sandheden, saaledes, at den maa

opvekke behagelige Følelser i Sjælene. (...) Hiertet og Smagen ere Dømmere i disse Videnskaber og Konster».

Den moralske nytteværdi og det smukke, hjertegribende udtryk var altså periodens krav til digtningen; begge dele skulle højne smagen. Filologen Jacob Baden (1735-1804), som også var medlem af Det smagende Selskab, redegjorde i en artikel, »Til Læseren« (bragt i *Kongelig privilegerede Adressecontours Kritiske Journal* nr. 1, 1768), for sit syn på, hvad en moderne kritikers opgave var: Hans vurderinger skulle tjene til at opmuntre talenterne og befæste smagen; dette forudsatte, at kritikerne var skarpe og frie, så det ringe og middelmådige skrivi ikke fik lov at sløve smagen, brede sig på den værdifulde litteraturs bekostning og hindre det nye og originale i at slå igennem.

For et samtidigt litterært værk havde selskabets accept meget at sige. Den indflydelsesrige medlemskreds var Ewalds første kritikere. Flere af dem var højt dannede og lærde embedsmænd i administrationen, således justitsråd A. G. Carstens (1713-95, jf. s. 172), Danske Kancellis chef Bolle Willum Luxdorph (1714-88) og den ovenfor (s. 196) nævnte J. A. Cramer – alle filologisk kyndige. Disse oplysningsfolks embedsmandsdyder: dømmekraft, grundighed og ikke mindst forsigtighed, kom til at præge selskabets kritiske virksomhed. Der var hensyn at tage og interesser, som skulle tilgodeses. Det satte, trods Badens erklæring om, at kritikken skulle være fri, visse grænser for forfatternes – altså også Ewalds – udfoldelsesmuligheder.

Man får indblik i selskabets vurdering af Ewald som digter gennem medlemmernes korrespondance om hans dramaer. Dem var man uenige om; fx brød Luxdorph sig sædvanligvis ikke om dem, hvorimod Carstens altid tog Ewald i forsvar.

Mens allegorien »Lykkens Tempel«, hvis form svarer til oplysningstidens ideal, som nævnt blev optaget i selskabets skrifttrække, afviste man i 1765 manuskriptet til tragedien *Adam og Eva*. Det blev omarbejdet, trykt 1769 på anbefaling af J. Kall (muligvis orientlisten og filologen J.C. Kall) og smukt omtalt i *Kritiske Journal* (1769, nr. 29). Her fremhæver anmelderen, sandsynligvis Baden, sykket som »et unægteligt Bevis paa den gode Smag, som saa kiendelig udbreder sig hos os«; han fremhæver Evafigurens psyko-

logi og de »fortreffelig forestillede og afmaledes« udtryk for hendes turbulente følelser før syndefaldet. Men stykket blev altså ikke antaget af Det smagende Selskab; samme skæbne overgik *Rolf Krage* (1770), Ewalds radikale forsøg på at forny tragedien. *Balders Død* (1775) antog selskabet først, efter at Ewald efter Carstens' råd havde foretaget en række (tvivlsomme) forbedringer af teksten – Luxdorph havde i begyndelsen været af den mening, at forfatteren til stykket ikke kunne være vel forvaret. Først i 1779, med *Fiskerne*, opnåede Ewald selskabets fulde accept som dramatiker.

Ewalds ven og beundrer, kritikeren Werner H. F. Abrahamson (1744–1812) bedømmer i sin anmeldelse i *Aimindelig Dansk Literatur-Journal* (II, 1780) *Fiskerne* som et guddommeligt genis værk; for en ordens skyld tager han dog et par forbehold af æstetisk art. Stykkets moralske fortjenester understreges. Men nok så meget berømmes Ewalds kompositoriske greb, det liv, han har bragt ind i Ove Malling's beretning fra *Store og Gode Handlinger* (som stykket bygger på), og realismen i den overbevisende persontegning, som viser individuelle karakterer. To af de lyriske indslag fremhæves: »En Søemand med et modigt Bryst« mener han »fortiente at synges af alle Søemænd«, og den »ypperlige Romantse« om Liden Gunver ønsker han folkelig udbredelse.

Abrahamson er bedre som teaterkritiker end som lyrikanmelder, hvad der vel har med de to kritiske geners daværende udviklingstrin at gøre. I 1782 udkom bd. 2 af *Samtl. Skr.* Denne gang omtaler Abrahamson i *Literatur-Journal* (III, 1782) alle de digte, bindet rummer; hans gennemført rosende anmeldelse vil inødegå fjenders bagtænkelse af den afdøde ven som digter og menneske. Men omtalen er refererende, uden analyse, og referaterne fanger ikke digtens æstetiske kvaliteter, heller ikke altid deres dybereliggende pointer. Æstetisk set er Abrahamsons kritik langt bedre på højde med sin genstand i bestemmelsen af *Rolf Krages* kunstneriske kvaliteter; han fremhæver bl.a., med blik for det hos Ewald, der peger fremad: dialogens og monologens naturlighed.

Abrahamson nævner let indigneret en »Besvarelse, Parodie eller hvad man skal kalde det« på »Da jeg var syg«, der i sin tid fremkom, efter at digtet var bragt i *Adresseavisen* 25. sept. 1771. Det drejer sig om kritikeren Claus Fastings (1746–91) ironiske vers »Da

jeg var frisk», trykt i det følgende nummer af avisen (27. sept.). Fasting var en af de mest markante publicister i Norske Selskab, som Ewald if. J. L. Heiberg var på kant med – man kritiserede ham her for dunkelhed og svulst. »Da jeg var frisk» er dog et godmodigt drilleri; Fasting beklager Ewalds nedslående verdensforsagelse, forvoldt af »blotte Skygger av / En slem og ret uhøflig Grav», og opfordrer ham til atter at blive den gode gamle poet og bægersvinger.

IX. Senere kritikhistorie

Modsat den tidligere kritik går Knud Lyne Rahbek (1760-1830) tæt på Ewalds lyriske udtryk i sin gennemgang i tidsskriftet *Hesperus* (1822, s. 1-37) af sørgesangene over Frederik V. Nok er sørgesangene de af digtene til kongehuset, der har fået det rigeste efterliv; men Rahbek finder dem svagere end de to andre sørgekantater, Ewald skrev til lejligheden («Klage-Sange opførte paa det Kgl. Universitet» og »Kantate i Roeskilde Domkirke», SS bd. 1, s. 95-97 og 104-106). Han påpeger fx det uheldige i at blande virkelige personer med allegoriske, og det »pudserlige» i, at Ewald lader en af disse, Lyksaligheden, optræde i sørgefloer. Andre løjerligheder, såsom »det forgrædte Øie», der endnu en gang vil »fornøie» sig ved synet af den bortdragende Frederik, tilskriver Rahbek det forhold, at det danske digtersprog endnu var ringe udviklet.

Trods kritikken ser litteraturhistorikeren Rahbek sørgesangene som udtryk for, at »vor lyriske Poesie stod under Overgangen fra Tullin til Ewald». De er forvarslere om det gennembrud for den personlige lyrik, som Ewald frem for nogen repræsenterer. »Fra selve Frederiks Grav udgik et nyt herligere Liv». Ewald var forud for sin tid ved at være sig bevidst, at »den lyriske Poesies Væsen fremfor Alt var Følelsers og Lidenskabers Udtryk», og at følelserne kan udtrykkes »ved den meest melodiske Sødhed og den hierteligste Simpeltthed».

I 1810-11 holdt Oehlenschläger en forelæsningsrække ved universitetet om Ewald (*Om Ewald og Schiller*, udg. posthumt 1854). Han kommer her ind på sørgesangene, men ikke for det gode. De-